

УДК 94:329.11 (477.83/86:477.4/.5)“19”

КОНТАКТИ МІЖ УКРАЇНСЬКИМИ КОНСЕРВАТОРАМИ ГАЛИЧИНИ І НАДДНІПРЯНИЩИНИ В ПЕРШІЙ ЧВЕРТІ ХХ СТОЛІТТЯ

Роман ЛЕХНЮК

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра новітньої історії України імені Михайла Грушевського,
вул. Університетська 1, 79000, Львів, Україна
e-mail: r.lechniuk@gmail.com*

Консервативні ідеї були важливою складовою українського національного руху впродовж ХІХ – на початку ХХ ст. Знаходження в цей час українських земель у складі двох імперій – Російської й Австрійської (Австро-Угорської) – призвело до формування відмінних типів консерватизму, що було зумовлено різницею суспільно-політичних умов в імперіях Романових і Габсбургів. У статті на основі неопублікованих джерельних матеріалів проаналізовано контакти й ідейні взаємовпливи між носіями консервативних ідей серед українських діячів Галичини й Наддніпрянищини в першій чверті ХХ ст. У центрі уваги: з галицького боку – постаті Олександра Барвінського й митрополита Греко-католицької церкви Андрея Шептицького, з боку Наддніпрянищини – Олександра Кониського, Михайла Тишкевича, В'ячеслава Липинського. На основі приватного листування цих діячів встановлено, що, попри суттєві розбіжності в суспільно-політичних системах держав, українські консерватори по обидва боки австрійсько-російського кордону мали чимало спільних рис. Вони поставали перед схожими проблемами і викликами, на які шукали відповіді, подекуди спільно.

Ключові слова: консерватизм, Галичина, Наддніпрянищина, Олександр Барвінський, Андрей Шептицький, Олександр Кониський, Михайло Тишкевич, В'ячеслав Липинський.

Консервативна думка і світогляд є невід'ємною складовою української інтелектуальної традиції. Окремою сторінкою в історії українського консерватизму як у Російській, так і Австро-Угорській імперії є перша чверть ХХ ст., коли перед консерваторами постали нові виклики і світоглядні дилеми, що загрожували їх традиційному світогляду і цінностям. Насамперед ідеться про модерні ідеології націоналізму і соціалізму, які тяжіли до революційних перетворень довоєнного світу. Мета статті – простежити на прикладі контактів між українськими консервативними діячами Галичини і Наддніпрянищини спільне й відмінне у шляхах реагування на ці виклики носіїв консервативної свідомості. Такий підхід дасть змогу поглибити знання про український консерватизм досліджуваного часу, і насамперед простежити, як відмінні суспільно-політичні умови двох імперій впливали на ідейні засади українського консерватизму.

Єдиним дослідженням, де об'єктом розгляду ставали контакти між носіями консервативного світогляду по різні боки австрійсько-російського кордону в першій чверті ХХ ст., є праця Таїсії Сидорчук-Потульницької. Вона побудована на аналізі листів майбутнього видатого теоретика українського консерватизму В'ячеслава Липинського до митрополита Греко-католицької церкви (ГКЦ) Андрея Шептицького з часу, коли Липинський видавав часопис “Przegląd Krajowy” (1909–1910 pp.)¹. Головним джерелом для реконструкції контактів між українськими консерваторами є листування. У фонді 11 (Барвінські) відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України імені Василя Стефаника (ЛННБУ ім. В. Стефаника) зберігаються листи Олександра Кониського до Олександра Барвінського, які відображають погляди Кониського стосовно української політики і культури в обох імперіях. У цьому ж фонді серед листів О. Барвінського до сина Богдана вдалося натрапити на оцінку ним постаті Павла Скоропадського. Відносини митрополита Андрея Шептицького з графом Михайлом Тишкевичем можна простежити на основі листування, що зберігається в Центральному державному історичному архіві України у Львові (ЦДІАУЛ) у фондах 358 (Андрей Шептицький) і 681 (Ми-

¹ Tajisija Sydorczuk-Potulnycka, “Listy Wiaczesława Lipińskiego do Andrija Szeptyckiego w okresie ukazywania się “Przeglądu krajowego”, у *Над Дніпром і Віслою: Україна і Польща в європейському вимірі – минуле і сучасність. Серія: Історія. Міжнародні системи та глобальний розвиток* 2–3, (2003–2004), 132–141.

хайло Тишкевич). Листи В. Липинського до О. Барвінського, написані вже після завершення активної політичної кар'єри останнього, є опублікованими.

Український консерватизм у Галичині досліджуваного періоду був представлений трьома середовищами: русофілами, християнсько-суспільним рухом і Греко-католицькою церквою. Русофільський світогляд ґрунтувався на домодерній “всеруській” ідеї, що включала уявлення про українців як частину спільного з росіянами і білорусами культурного й історичного простору, відданість східному церковному обряду і захист етимологічного правопису. Такий світогляд ускладнював адаптацію до епохи модерного націоналізму, що вимагала чітких національних самоідентифікацій. Християнсько-суспільне середовище на чолі з О. Барвінським у середині 1890-х рр. виокремилася з руху народовців і вирізнялося схильністю до компромісів, неприйняттям масової політики – мітингів, віч, маніфестацій – що, на думку консерваторів, вело до зниження рівня політичної культури, критикою соціалізму й національного радикалізму. Церковне середовище, своєю чергою, не було монолітним, а опиралося на інституційний консерватизм ГКЦ, що полягав в обороні наявного соціального устрою, політичного легалізму, захисті суспільної моралі на ґрунті християнських норм.

Якщо в Галичині першій чверті ХХ ст. можна простежити виразні середовища українських консерваторів (а в русофілів і християнських суспільників – ще й партійні структури), то в підросійській Україні фактично не було виокремлених консервативних груп, а тим паче структурованих політичних організацій. Певною мірою винятком можна вважати лише явище крайовства. Проте навіть приклад найпомітнішої постаті крайового руху на Правобережжі на початку ХХ ст. – графа М. Тишкевича – свідчить, що консерватизм на Наддніпрянщині існував як сукупність індивідуальних ідей і практик, а не у формі інтелектуальних чи політичних середовищ, як це було в Галичині. Попри це, все ж можна окреслити два різновиди українського консерватизму на території Російської імперії – малоросійську ідентичність і вже згаданий феномен крайовства.

У першій чверті ХХ ст. не було контактів між представниками малоросійського консерватизму й українськими консервативними середовищами Галичини. Ситуативно вони мали місце в минулому. Так, відома меценатка освіти і культури Єлизавета Милорадович-Скоропадська пожертвувала значні кошти на розвиток “Просвіти” й Товариства імені Шевченка². Але в досліджуваний період навіть таких контактів уже не було. А все через аполітичність представників малоросійського типу українського консерватизму, що, своєю чергою, виносило їх поза межі контактів тих галицьких консерваторів, які мали активні відносини з наддніпрянськими діячами – представниками українського національного руху. Насамперед йдеться про митрополита Андрея Шептицького й О. Барвінського. Окремо варто зазначити, що не виявлено контактів між наддніпрянськими консерваторами і галицькими русофілами. Попри це, між представниками русофільства і малоросійського типу консерватизму в досліджуваний час була схожість: їх об'єднували дилеми модерного націєтворення, які зумовлювали кризу консервативного світогляду.

Серед представників наддніпрянської інтелігенції консерватором можна вважати хіба О. Кониського, який познайомився з О. Барвінським ще 1865 р. і аж до своєї смерті в 1900 р. підтримував з ним товариські стосунки. В останні роки життя О. Кониський значною мірою солідаризувався з поглядами галицького товариша. Найповніше це проявилось в Науковому товаристві імені Шевченка (НТШ), до творення і діяльності якого О. Кониський значною мірою був причетним. Як і О. Барвінський, він негативно оцінював процеси в товаристві, зокрема його політизацію, привнесення в наукову структуру партійних поділів і особистих поррахунків: “Стало очевидним, що Грушевський і його [однодумці] ведуть в Т[оварист]ві справи відповідно відносинам особистим і політично-партійним, через що в Т[оварист]ві панує такий деспотизм “радикальний”, що хоче щоб признати Т[оварист]во “монархією” абсолютною... Отже... я просто махнув рукою... на свої відносини до Т[оварист]ва, котрого я ж таки... був і ініціатором і фундатором по троху; положив-де щиро своєї праці і на розвій Т[оварист]ва і на реорганізацію його

² Валерій Томазов, “Милорадович Єлизавета Іванівна”, у *Енциклопедія історії України: у 10 т. Т. 6.* (Київ: Наукова думка, 2009), 660.

в наукове. Тепер ж поки там під маскою науки запанувала партійність і особисті рахунки... я вважаю за ліпше, за консеквентніше і честнійше для себе – збочити і нічим і ніякої участі не брати доки Т[оварист]во не зійде знов на поле літератури і науки...”³ О. Кониський критикував і напрям “Літературно-наукового вістника”, тісно пов’язаного з Грушевським⁴. Як і О. Барвінський, він засуджував консолідаційну щодо русофілів політику народоців у останні роки XIX ст.⁵ Тож не дивує його прихильність до часопису християнських суспільників “Руслан”, який він просив О. Барвінського надсилати попри перепони російської цензури⁶.

Прикладом контактів між консервативним діячами Галичини і Наддніпрянщини є взаємини між Андреем Шептицьким і представником течії крайовства в українському консерватизмі на схід від Збруча – графом М. Тишкевичем. Своім існуванням серед правобережної шляхти на початку XX ст. феномен крайовства завдячує насамперед глибокій укоріненості місцевої польської та полонізованої української еліти у власній землі, “малій батьківщині”. Земельна власність, що належала аристократичним родинам упродовж століть, стала невід’ємною складовою консервативної шляхетської ідентичності. Опинившись на зламі XIX–XX ст. між тиском російського уряду з одного боку та модерного націоналізму – з іншого, шляхта на Правобережжі, маючи приклад землевласників на території колишнього Великого князівства Литовського⁷, спробувала сформувати подвійну польсько-українську ідентичність на основі належності до польської політичної нації та прив’язаності до української землі. Надмірна увага до заслуг предків (як і власних) в історії краю завадила польсько-українським крайовцям зійтися на рівності українського і польського начал, що вдалось у Литві в ситуації з польсько-литовсько-білоруським трикутником. Таким чином посилювалося нерозуміння і несприйняття подвійної ідентичності українським селянством, що підважувало одну з головних опор крайової ідеї. Це відіграло роль під час спроб політичної структуризації крайового руху, що втілились у Крайовій партії, створеній у Києві в серпні 1907 р. Цей проект зазнав невдачі, в першу чергу через неможливість функціонування подвійних ідентичностей в умовах наростання націоналізму. За таких обставин абсолютна більшість крайовців Правобережжя обрала польську модерну ідентичність.

М. Тишкевич був одним із небагатьох винятків, що обрали шлях українства і зробили вагомий внесок в українську справу. Корінь його рішення закладений у тих самих чинниках, на яких ґрунтувалась ідея крайовства – пов’язаність роду з краєм, любов і прив’язаність до нього. Тому не дивно, що граф був активним діячем руху крайовців на Правобережжі. Як впливає з мемуарів М. Тишкевича, ключовою могла стати його зацікавленість історією⁸. У цьому

³ Кониський Олександр. Листи до Барвінського Олександра Григоровича 1897–1900, Львівська національна наукова бібліотека України імені Василя Стефаника (далі – ЛННБУ ім. В. Стефаника), відділ рукописів, ф. 11, спр. 1438 / п. 98, арк. 49 зв. – 50 (лист О. Кониського до О. Барвінського, 7/20 липня 1900 р.).

⁴ “Вістник не задовольняє мене, мабуть тому, що я став старим і не розумію ні потреби ні приємности – заводити в “поезію” – свиней, а в прозу – вошей!!! Та таки отупів так, що навіть не зрозумію зовсім також декадентства”: там само, арк. 36 зв. –37 (лист О. Кониського до О. Барвінського, 25 лютого 1899 р.).

⁵ Ibid., арк. 9–9 зв. (лист О. Кониського до О. Барвінського, 20 грудня 1896 р.).

⁶ Ibid., арк. 38 (лист О. Кониського до О. Барвінського, 12/24 липня 1899 р.).

⁷ У практичній діяльності польсько-литовські крайовці визнавали рівність поляків, білорусів і литовців як корінних народів Білорусі і Литви. Багато з них у цей перелік включали також євреїв. За переконанням крайовців, усі “громадяни” білоруської і литовської землі повинні були працювати на користь краю. Під ним розуміли зазвичай територію колишнього Великого князівства Литовського. “Край” розуміли як територіальну одиницю з особливими історичними, культурними і господарськими традиціями, специфічною етнічною структурою. Специфіка краю породжувала відмінні крайові інтереси. Задоволення цих інтересів, на думку крайовців, відповідало глибинним потребам усіх народів краю: Алесь Смелянчук, *Паміж краёвасцю і нацыянальнай ідэяй: Польскі рух на беларускіх і літоўскіх землях. 1864–1917*. (Гродна: ГрДУ, 2001), 105.

⁸ “Я дуже любив історію і переконався, що нарід наш, саме люд... перевисшав величю своєї історії історію всіх інших народів славянських, а навіть європейських, бо він сам її творив. Я з захопленням став прочитувати українські надписи на надгробних камінях моїх предків, їх стародавні грамоти і покохав Батьківщину з почуттям гордості”: Михайло Тишкевич, “Уривки з спогадів”, *Літературно-науковий вістник*, березень 1929, 229.

контексті дуже важливим було його знайомство з Володимиром Антоновичем, який став для графа не лише прикладом життєвої самопошвяти, а й сполучною ланкою для знайомства з багатьма провідними діячами українського руху⁹.

Діяльність М. Тишкевича показує критичний дефіцит консервативних представників аристократії в українському русі. Граф розвинув філантропічні й меценатські заходи, започатковані ще матір'ю – Оленою Колишківною-Тишкевич – для користі українства і не шкодував на них грошей¹⁰. Окрім доброчинності, він спонсорував україномовні видання наукових і художніх творів, зокрема поезій Лесі Українки й новел Михайла Коцюбинського¹¹. Сповна свою корисну роль М. Тишкевич проявив під час Першої світової війни. Перебуваючи у Швейцарії, він використовував особисті зв'язки для пропагування українства, насамперед поширюючи інформацію про Україну¹². Апогеєм стала дипломатична діяльність у період Української революції як представника УНР у Ватикані та очільника української делегації на Паризькій мирній конференції. Ангажування до української політики напередодні війни провадило М. Тишкевича до контактів з Галичиною. За посередництва історика Шимона Ашкеназі він познайомився з Кирилом Студинським, який, своєю чергою, допоміг графу налагодити контакти з Костем Левицьким, о. Йосифом Боцяном, Іваном Кивелюком. З О. Барвінським знався раніше¹³.

Але найтісніші взаємини, що мали дружній і щирий характер, граф Тишкевич мав з митрополитом Андреем Шептицьким¹⁴. Їх початки сягають передодня Першої світової війни, коли владики прагнув купити частину лісів з власності графа, але цій транзакції зашкодила російська влада¹⁵. На той самий час припадає початок довірливих обговорень політичних справ, які особливої активності набрали під час Першої світової війни і дипломатичної діяльності М. Тишкевича. Листування митрополита і графа яскраво висвітлює проблему українських консерваторів Наддніпрянщини – остракізм щодо аристократів-землевласників з боку української інтелігенції. Повною мірою це проявилось під час діяльності графа в Парижі, коли найбільшою проблемою для нього були не так надскладні й несприятливі зовнішні обставини, як недовіра і перешкоди з боку власних партнерів по делегації, які вбачали в ньому “чужого”. Але ще на початку 1914 р., маючи досвід лиш переважно культурно-просвітньої роботи, М. Тишкевич уже відчував це несприйняття: “Я переконався що нема для нас місця в молодій, – новій – Україні!.. Нихто не оцінить і не подякує...”¹⁶ Вживання графом у наведеному фрагменті фрази “для нас”, ймовірно, мало підкреслити і непростий досвід львівського митрополита, чиє аристократичне походження не раз ставало об'єктом нападок в українській пресі. Хоча для Галичини на початку ХХ ст.

⁹ Володимир Василенко, “Вітчизна як імператив буття”, у *Вірити в Україну. Зі спадщини графа Михайла Тишкевича*. (Львів: Друкарські куншти, 2009), 66.

¹⁰ “Не на десятки, а на сотні можна рахувати тих українців і не українців, що він їм подав помічну руку... Вмів завсіди роздобути потрібні фонди на добру справу чи на рятунок потребуючих”: “Граф Михайло Тишкевич” [некролог], *Діло*, 6 серпня 1930.

¹¹ Андрій Господин, *Три визначні дипломати: Граф М. Тишкевич, князь І. Токаржевський-Карашевич і барон М. Василько*. (Вінніпег, 1989), 12.

¹² Цю діяльність не забули і на момент смерті Тишкевича в 1930 р. В одному з некрологів йшлося: “Ціла швейцарсько-французька преса була засиплювана підписаними ним або ним інспірованими статтями й замітками про Україну... Його маленька кімнатка... була свого роду осередком українців, що жили у Швейцарії”: “Граф Михайло Тишкевич” [некролог], *Літературно-науковий вістник*, вересень 1930, 834.

¹³ Михайло Тишкевич, “Уривки з спогадів”, *Літературно-науковий вістник*, вересень 1928, 58.

¹⁴ Митрополит високо цінував діяльність М. Тишкевича для української справи: “З великою увагою і признанем слідимо за вашою працею в Римі і в Парижі... В тім так труднім положеню маємо бодай Вас, о яким всі знаємо, що є “the right man on the right place”. Такий пригнобляючий брак людей при такій потребі людей – се хиба рідке в історії явище. Очевидно не знати чи Вам удасть ся щось зробити, але без сумніву то що любите то що робите; добре робите то що робите”: Листи Тишкевичу Михайлу від кореспондентів з прізвищами на літери “Ч”, “Ш”, 1917–1930, Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДАУЛ), ф. 681, оп. 1, спр. 20, арк. 52 (лист А. Шептицького до М. Тишкевича, 5 січня 1920 р.).

¹⁵ Андрій Господин, *Три визначні дипломати*, 13–14.

¹⁶ Листування Шептицького А. з Тишкевичем М., 1913–1930, ЦДАУЛ, ф. 358, оп. 1, спр. 357, арк. 21 зв. (лист М. Тишкевича до А. Шептицького, 30 квітня 1914 р.).

питання належності до українського руху соціальних еліт не було надто актуальним, досвід М. Тишкевича викликає асоціації зі ставленням у середині XIX ст. провідників українського руху в Галичині до ідей деяких представників полонізованих руських шляхетських родів – насамперед Леона Сапегі і Єжи Любомирського – щодо переходу на унію. Слова єпископа Григорія Яхимовича з того часу: “русини народ такий, що не має своєї шляхти, тай не треба її йому”¹⁷ – співзвучні з позицією української інтелігенції на початку XX ст.

Андрея Шептицького і М. Тишкевича як консерваторів єднала оцінка соціалістичної політики Української Центральної ради. Крім очевидного для носіїв консервативної свідомості неприйняття соціального радикалізму і руйнування усталених традицій й ієрархій, важливими для розуміння дилем консерваторів були думки графа, що така політика українського уряду може повністю зруйнувати ґрунтований на любові до землі український патріотизм серед тих, хай нечисленних, землевласників, що прагнули працювати для розбудови української держави¹⁸. Із сучасної перспективи актуальними видаються й побоювання М. Тишкевича, що соціалістична політика в підсумку може привести до нової успішної агресії Росії щодо України¹⁹.

Попри негативну оцінку Центральної ради, М. Тишкевич не схвалював і діяльність гетьмана П. Скоропадського. Зберігся лист графа до редакції “Діла” зі спростуванням чутки про призначення його дипломатичним представником Української держави у Швейцарії, оскільки не міг взяти на себе представництво “правительства, якого політичні цілі і наміри для мене не досить ясні”²⁰. Головною “неясністю” були підозри на адресу гетьмана в проросійських симпатіях²¹. У листах до М. Тишкевича митрополит Андрей також висловлював побоювання перед надмірним, на його думку, зосередженням росіян у Києві влітку 1918 р., яке вони могли використати в політичних цілях²². Владика висловлював сумніви і щодо міцності гетьманської держави²³.

Недовіра митрополита до П. Скоропадського могла бути зумовлена неприхильністю гетьмана до планів Андрея Шептицького щодо поширення унії на українські землі на схід від Збруча. Так, православного монаха о. Потапія, який перейшов на унію і схилив до цього ж мешканців с. Богданівка, затримали органи влади Української держави і позбавили священства. Складно встановити, яку роль відіграв у цих подіях митрополит, однак серед його вхідної кореспонденції збереглося декілька листів від о. Потапія про свою діяльність, зокрема і в справі затримання²⁴. До львівського владика звернувся й особисто гетьман з поясненням ситуації, стверджуючи, що діяльність о. Потапія не є погодженою з його церковними властями, а отже, нелегальною, як і перехід с. Богданівка на унію²⁵. З непростими взаєминами митрополита і гетьмана контрастує позитивна оцінка П. Скоропадського О. Барвінським²⁶.

Рзглядаючи контакти українських консервативних середовищ Галичини з представниками українського монархізму, неможливо обійти увагою постать В. Липинського. Його головні праці, що створили консервативну теорію української класократичної монархії, були написані в міжвоєнну добу і є інтелектуальною складовою саме цього часу. Втім, передвоєнна

¹⁷ Цит. за: Юрій Терещенко, “Причинки до історії галицького консерватизму”, у Юрій Терещенко, *Скарби історичних традицій*. (Київ: Темпора, 2011), 242.

¹⁸ Листування Шептицького А. з Тишкевичем М., 1913–1930, ЦДІАУЛ, ф. 358, оп. 1, спр. 357, арк. 33 (лист М. Тишкевича до А. Шептицького, 9 грудня 1917 р.).

¹⁹ Ibid., арк. 35 зв. (лист М. Тишкевича до А. Шептицького, 3 січня 1918 р.).

²⁰ Ibid., арк. 73 (лист М. Тишкевича до редакції газети “Діло”, 22 серпня 1918 р.).

²¹ Ibid., арк. 74 (лист М. Тишкевича до А. Шептицького, 23 серпня 1918 р.).

²² Листування Шептицького А. з Тишкевичем М., 1913–1930, ЦДІАУЛ, ф. 681, оп. 1, спр. 20, арк. 46 (лист А. Шептицького до М. Тишкевича, 16 червня 1918 р.).

²³ Ibid., арк. 48–48 зв. (лист А. Шептицького до М. Тишкевича, 9 серпня 1918 р.).

²⁴ Листи гетьмана Скоропадського П. та ін. українських діячів, 1918, ЦДІАУЛ, ф. 201, оп. 1р, спр. 219, арк. 47–48 (лист ієромонаха о. Потапія до А. Шептицького, 6 вересня 1918 р.).

²⁵ Ibid., арк. 45–45 зв. (лист П. Скоропадського до А. Шептицького, 3 вересня 1918 р.).

²⁶ Барвінський Олександр Григорович. Листи до сина Богдана Олександровича Барвінського 1916–1925, ЛННБУ ім. В. Стефаника, відділ рукописів, ф. 11, спр. 133 / п. 20, арк. 37 зв. (лист О. Барвінського до Б. Барвінського, 7 серпня 1918 р.).

діяльність В. Липинського, спрямована на пропагування територіального українського патріотизму серед правобережної шляхти, не залишилася непоміченою в Галичині. На думку Т. Сидорчук-Потульницької, у 1909 р. В. Липинський вже був знайомий з митрополитом Андреем Шептицьким²⁷. У 1909–1910 рр. львівський владика фінансово підтримував часопис “Przegląd Krajoży”, на сторінках якого В. Липинський пропагував свої ідеї. У подальшому їх контакти активізувалися лише з 1924 р.²⁸

Праця Липинського “Z dziejów Ukrainy” викликала схвальну реакцію в редакції газети “Руслан”, водночас спонукаючи представлене часописом середовище до рефлексій щодо важливості шляхти в українській історії і шляхів її повернення до українства²⁹. В останні роки життя О. Барвінського налагодилися досить регулярні контакти між ним і В. Липинським. Хоча познайомилися вони давно – під час студій В. Липинського в Кракові (на зустрічах у Б. Лепкого³⁰), і ще перед війною майбутній теоретик українського консерватизму читав перші дві частини “Споминів” лідера християнсько-суспільного руху³¹, – їх листування охоплює лише 1923–1926 рр. Ідейний натхненник українського монархізму високо оцінював діяльність О. Барвінського, зокрема його роботу щодо творення в Галичині “основних для буття нації консервативних підстав”³². Позитивне враження на В. Липинського справила опублікована того часу частина спогадів О. Барвінського: “З правдивою насолодою перечитую знов Ваші “Спомини”, знаходячи в них той ідеалізм і ту справжню національну культуру, яких так бракує нашій сучасній “наддніпрянській” інтелігенції. Коли-б ці прикмети були в нашої інтелігенції, як же інакше пішли-б події останніх часів! Наші державотворчі – переважно помосковлені або спольщені верстви – мали-б від кого для своєї української праці політичної цей ідеалізм національний і культуру національну перейняти. А так, знаходили вони тільки “патріотичну” опозицію супроти себе з боку людей, позбавлених ідеалізму до національної культури, а спекулюючих виключно на різних, найгіршого сорту, матеріялістичних, партійних теоріях. Це одна з головних причин упадку Гетьманства, а з ним і нашої Держави”³³. Про вагомість для О. Барвінського такої оцінки В. Липинським власної праці може свідчити розміщення ним цитованого вище фрагмента на початку шостої частини “Споминів”³⁴. Барвінський цікавився діяльністю Липинського, зокрема читав його “Хліборобську Україну”, яку високо цинив і радив товаришам³⁵.

Аналіз контактів між українськими консерваторами Галичини і Наддніпрянщини у першій чверті ХХ ст. свідчить, що, попри суттєві відмінності суспільно-політичних умов імперій Габсбургів і Романових, вони не існували в повній ізоляції одні від одного. Очевидно, не йдеться про повноцінну взаємодію чи співпрацю, адже в досліджуваний час український консерватизм у Галичині мав серйозні ідейні й організаційні труднощі, а на Наддніпрянщині навіть не набрав форм більш-менш окреслених політичних середовищ. Попри це, наведені у статті приклади контактів свідчать, що, навіть не виходячи за межі особистих взаємин, були спільні риси в обох відгалуженнях українського консерватизму. Схожість у трактуванні суспільних подій,

²⁷ Sydorczuk-Potulnycka, “Listy Władysława Lipińskiego”, 136.

²⁸ Ibid., 132–141.

²⁹ “Шляхта на Україні”, *Руслан*, 23 (10) листопада 1912; 26 (13) листопада 1912; 27 (14) листопада 1912; 28 (15) листопада 1912; 29 (16) листопада 1912; 30 (17) листопада 1912.

³⁰ Лист В. Липинського до О. Барвінського, 28 серпня 1923 р., у *Листування В. Липинського*. Т. 1, ред. Ярослав Пеленський, Роман Залуцький, Христина Пеленська та ін. (Київ: Смолоскип, 2003), 175.

³¹ Барвінський О. Г. “Спомини з мого життя”, ч. VI, зош. XXIX, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, відділ рукописних фондів і текстології, ф. 135, спр. 30, нумерований аркуш перед арк. 1.

³² Лист В. Липинського до О. Барвінського, 1 липня 1924 р., у *Листування В. Липинського*. Т. 1, 180.

³³ Ibid., 4 січня 1924 р., у *Листування В. Липинського*. Т. 1, 178.

³⁴ Барвінський О. Г. “Спомини з мого життя”, ч. VI, зош. XXIX, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, відділ рукописних фондів і текстології, ф. 135, спр. 30, нумерований аркуш перед арк. 1.

³⁵ Наприклад, І. Глинському: “Посилаю Хліб. Україну 4 книжки – читай, як довго схочеш – се дуже цікаве і розумне!”, Барвінський Олександр. Листи до Глинського Ісидора, 1923, ЛННБУ ім. В. Стефаніка, відділ рукописів, ф. 159, спр. 50 / п. 3, арк. 36 зв. (лист О. Барвінського до І. Глинського, 20 листопада 1923 р.).

явищ і процесів можна бачити в О. Кониського, В. Липинського, О. Барвінського. Але найбільше спільного є в листуванні Андрея Шептицького з графом Тишкевичем, яке розкриває подібність консервативного бачення соціальних проблем по обидва боки австрійсько-російського кордону. Контакти між українськими консерваторами в Австро-Угорщині й Російській імперії були важливими не тільки з огляду на обмін ідеями й досвідом, а й у ширшому контексті уявлень про українську націю. Водночас відносини між О. Барвінським і В. Липинським – найпомітнішою (поряд з Андреем Шептицьким) постаттю серед галицьких консервативних середовищ першої чверті ХХ ст. і найвизначнішим теоретиком міжвоєнного і загалом українського консерватизму – можна вважати за символічний перехід від однієї доби в історії українського консерватизму до наступної, позначеної вже дещо іншими дилемами і викликами.

CONTACTS BETWEEN THE UKRAINIAN CONSERVATIVES OF GALICIA AND THE GREAT UKRAINE IN THE FIRST QUARTER OF THE TWENTIETH CENTURY

Roman LEKHNIUK

Ivan Franko National University of Lviv,
Department of Contemporary History of Ukraine
1, Universytetska Str., Lviv 79000, Ukraine
e-mail: r.lechniuk@gmail.com

Summary

Conservatism is an important part of the Ukrainian intellectual tradition. A separate page in the history of Ukrainian conservatism in the Russian and Austro-Hungarian Empire is the first quarter of the twentieth century. At that time, the conservatives faced a few new challenges, which threatened their traditional values. First of all, it's about modern ideologies – nationalism and socialism, which led to revolutionary changes in the world. The comparison of contacts between the conservative figures of Galicia and the Great Ukraine allows tracing the common and different elements in reactions of Ukrainian conservatives to these challenges. Therefore, the main idea of the article is, on the example of these contacts, to improve knowledge about Ukrainian conservatism of this time and to analyze how different socio-political conditions in the two empires influenced the ideological foundations of Ukrainian conservatives and the nature of contacts between them.

Ukrainian conservatives from different sides of the Austrian-Russian border were not at the equal level of institutional development. In Galicia, there were well-defined political environments that during the early twentieth century were trying to create modern political parties – Russophiles and Christian-social movement. Also an important conservative institution – the Greek Catholic Church – had different institutional forms. On the other hand, in the Great Ukraine conservatism existed as individual ideas and practices, but not in forms of intellectual or political environments. Mainly such situation was a consequence of the political climate of the Russian Empire.

As a result of different political and social situations in the Romanov and Habsburg empires, contacts between the Ukrainian conservatives from Galicia and the Great Ukraine had the character of personal interactions. The best examples are the relationship between Oleksander Barvinsky and Oleksander Konysky or Vyacheslav Lypynsky, between Metropolitan Andrey Sheptytsky and Count Mykhailo Tyshkevych. The last example is important in the context of understanding not only common elements but also differences in Ukrainian conservatism. Mykhailo Tyshkevych's Ukrainian identity during the early twentieth century was only forming on the basis of local patriotism. This process was completed closer to the beginning of the First World War. Instead, modern Ukrainian national identity already existed between Ukrainian conservatives in Galicia (except Russophiles).

Analysis of contacts between the Ukrainian conservatives of Galicia and the Great Ukraine during the first quarter of the twentieth century shows, that, despite the differences in the social and political situation in the Habsburg and Romanov empires, they did not exist in complete isolation from each other. We cannot interpret these contacts as a full-fledged interaction or cooperation. The reason was that Ukrainian conservatism in Galicia during the first quarter of the XX century had ideological and organizational difficulties. And in the Great Ukraine it did not even reach the form of political environments or parties. In spite of this, the examples of contacts, analyzed in the article, show that even in frames of personal relationships common elements of both parts of Ukrainian conservatism are noticeable.

Similarities in the visions of problems can be traced in letters from Alexander Konysky and Vyacheslav Lypynsky to Oleksander Barvinsky. But the biggest number of common elements can be seen thanks to the ana-

lysis of the Andrey Sheptytsky and Count Mykhailo Tyshkevych correspondence. It shows the similar conservative vision of social issues and the same problem in relations between aristocracy and intelligentsia on both sides of the Austrian-Russian border. Contacts between the Ukrainian conservatives in Austria-Hungary and Russian Empire were important not only in the light of the exchange of ideas and experiences but also in the context of ideas about the Ukrainian nation. At the same time, the relationship between Oleksander Barvinsky and Vyacheslav Lypynsky can be considered as a symbolic transition from one era in the history of Ukrainian conservatism to another.

Keywords: conservatism, Galicia, Great Ukraine, Oleksander Barvinsky, Andrey Sheptytsky, Alexander Konysky, Mykhailo Tyshkevych, Vyacheslav Lypynsky.

REFERENCES

- Barvynskyi Oleksandr Hryhorovych. Lysty do syna Bohdana Oleksandrovycha Barvinskoho 1916–1925, Lvivska natsionalna naukova biblioteka Ukrainy imeni Vasylia Stefanyka, viddil rukopysiv, f. 11, spr. 133 / p. 20. (in Ukrainian).
- Barvynskyi, Oleksandr. Lysty do Hlynskoho Isydora, 1923, Lvivska natsionalna naukova biblioteka Ukrainy imeni Vasylia Stefanyka, viddil rukopysiv, f. 159, spr. 50 / p. 3. (in Ukrainian).
- Barvynskyi, Oleksandr. “Spomyny z moho zhyttia”, ch. VI, zosh. XXIX, Instytut literatury im. T. H. Shevchenka NAN Ukrainy, viddil rukopysnykh fondiv i tekstolohii, f. 135, spr. 30. (in Ukrainian).
- Hospodyn, Andrii. *Try vyznachni dyplomaty: Hraf M. Tyshkevych, kniaz I. Tokarzhevskiy-Karashevych i baron M. Vasylo.* Vinnipeh, 1989. (in Ukrainian).
- “Graf Mykhailo Tyshkevych” [nekroloh], *Dilo*. 6 serpnia, 1930. (in Ukrainian).
- “Graf Mykhailo Tyshkevych” [nekroloh], *Literaturno-naukovyi vistnyk*. Veresen, 1930. (in Ukrainian).
- Konyskyi, Oleksandr. Lysty do Barvinskoho Oleksandra Hryhorovycha 1897–1900, Lvivska natsionalna naukova biblioteka Ukrainy imeni Vasylia Stefanyka, viddil rukopysiv, f. 11, spr. 1438 / p. 98, 56 ark. (in Ukrainian).
- Lystuvannia Sheptytskoho A. z Tyshkevychem M., Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv 1913–1930, f. 358, op. 1, spr. 357, 172 ark. (in Ukrainian).
- Lystuvannia V. Lypynskoho*, T. 1. Red. Yaroslav Pelenskyi, Roman Zalutskyi, Khrystyna Pelenska ta in. Kyiv: Smoloskyp, 2003. (in Ukrainian).
- Lysty hetmana Skoropadskoho P. ta in. ukrainskykh diiachiv, 1918, Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv, f. 201, op. 1r, spr. 219, 69 ark. (in Ukrainian).
- Lysty Tyshkevychu Mykhailu vid korespondentiv z prizvyshchamy na litery “Ch”, “Sh”, 1917–1930, Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv, f. 681, op. 1, spr. 20, 75 ark. (in Ukrainian).
- “Shliakhta na Ukraini”. *Ruslan*. 23 (10) lystopada 1912; 26 (13) lystopada 1912; 27 (14) lystopada 1912; 28 (15) lystopada 1912; 29 (16) lystopada 1912; 30 (17) lystopada 1912. (in Ukrainian).
- Smalianchuk, Ales. *Pamizh kraevastsiu i natsionalnai ideiai: Polski rukh na belaruskikh i litouskikh zemliakh. 1864–1917.* Hrodna: HrDU, 2001. (in Belarusian).
- Sydorczyk-Potulnyčka, Tajisija. “Listy Wiaczesława Lipińskiego do Andrija Szeptyckiego w okresie ukazywania się “Przeglądu krajowego”, *Nad Dniпром i Visloiu: Ukraina i Polshcha v yevropeiskomu vymiri – mynule i suchasnist. Serii: Istorii. Mizhnarodni systemy ta hlobalnyi rozvytok*, № 2–3. Kyiv, Toruń, 2003–2004, 132–141. (in Polish).
- Tereshchenko, Yurii. “Prychynky do istorii halytskoho konservatyizmu”, Tereshchenko, Yurii. *Skarby istorychnykh tradytsii*. Kyiv: Tempora, 2011. 236–309. (in Ukrainian).
- Tomazov, Valerii. “Myloradovych Yelyzaveta Ivanivna”, *Entsyklopediia istorii Ukrainy: u 10 t.* T. 6. Kyiv: Naukova dumka, 2009. 660. (in Ukrainian).
- Tyshkevych, Mykhailo. “Uryvky z spohadiv”, *Literaturno-naukovyi vistnyk*. Veresen, 1928. (in Ukrainian).
- Tyshkevych, Mykhailo. “Uryvky z spohadiv”, *Literaturno-naukovyi vistnyk*. Berezen, 1929. (in Ukrainian).
- Vasylenko, Valerii. “Vitchyzna yak imperatyv buttia”, *Viryty v Ukrainu. Zi spadshchyny hrafa Mykhaila Tyshkevycha*. Lviv: Drukarski kunshty, 2009. 59–115. (in Ukrainian).